

Analysis of the Economic and Social Impacts of Demographic Transition in Iran: A Study Using the Meta-Synthesis Method

Behrouz Mir ^{*1}; Mohammad Hossein Shadmanfar ²; Mohammad Hossein Alipour ³

1- PhD Student, Department of Demography, Faculty of the Prophet (PBUH), Imam Hussein (PBUH) University, Tehran, Iran. Email: mir.behrooz.ihu@gmail.com

2- PhD and Researcher, Department of Demography, Faculty of the Prophet (PBUH), Imam Hussein (PBUH) University, Tehran, Iran. Email: shadmanfar.mh@gmail.com

3- Assistant Professor, Department of Demography, Faculty of the Prophet (PBUH), Imam Hussein (PBUH) University, Tehran, Iran. Email: mh.alipoor@ihu.ac.ir

Received: 12 August 2025; **Revised:** 16 September 2025; **Accepted:** 02 October 2025; **Published:** 21 August 2026

ABSTRACT

Purpose: This research aims to analyze the economic and social impacts of demographic transition in Iran using the meta-synthesis method. The main focus of the research was to identify key economic and social components and explain their impacts on the country's population structure.

Methodology: This research is applied in terms of purpose and meta-synthesis in terms of method. Data were collected from 75 articles related to the topic between 2011 and 2013 from reputable scientific databases such as Magiran, Scientific Information Center of Academic Jihad (SID), Ganj Irandoc, Google Scholar, Pub Med, and Typet with the Persian keywords "demographic transition", "economic dimensions of demographic transition", "social dimensions of demographic transition", "consequences of population aging" and English Demographic Change, Population Dynamics, Fertility Decline and Economic Impact, Aging Population Challenges. After screening, 13 studies were selected through purposive sampling and analyzed using MAXQDA software and Sandelowski and Barroso's seven-step model.

Findings: The research findings showed that economic consequences include increased health care costs, pressure on pension and social security funds, reduced labor force and economic growth, and the need to invest in infrastructure. Social consequences include a decrease in household size and the growth of single-parent families, a decrease in intergenerational interactions and an increase in single elderly people, changes in attitudes and values towards family and childbearing.

Research limitations: The results of the study indicate that demographic transition, especially rapid population aging, creates significant challenges in economic and social dimensions. Therefore, to manage these challenges, it is necessary to formulate comprehensive policies that are appropriate to the conditions of different regions of the country.

Keywords: Demographic transition, economic, social, meta composition, Population aging

Cite this Paper: Mir'B & Shadmanfar'MH, Alipour'MH. Analysis of the Economic and Social Impacts of Demographic Transition in Iran: A Study Using the Meta-Synthesis Method. *Governance of Population and Family*, 2(6),37-51

©(2025) The Author, Governance of Population and Family Published by Imam Hossien University

This is an Open access article under the CC- BY 4.0 license.(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی گذار جمعیتی در ایران: مطالعه با استفاده از روش فراترکیب

بهروز میر^{۱*}؛ محمدحسین شادمانفر^۲؛ محمدحسین علیپور^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده پیامبر اعظم (ص)، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

Email: mir.behrooz.ihu@gmail.com

۲- دکتری تخصصی و پژوهشگر، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده پیامبر اعظم (ص)، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

Email: shadmanfar.mh@gmail.com

۳- استادیار، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده پیامبر اعظم (ص)، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

Email: mh.alipoor@ihu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲۱ مرداد ۱۴۰۴؛ تاریخ بازنگری: ۲۲ شهریور ۱۴۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۰ مهر ۱۴۰۴؛ تاریخ انتشار: ۳۰ مرداد ۱۴۰۵

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف تحلیل تأثیرات اقتصادی و اجتماعی گذار جمعیتی در ایران با استفاده از روش فراترکیب انجام شده است. تمرکز اصلی پژوهش بر شناسایی مولفه‌های کلیدی اقتصادی و اجتماعی و تبیین تأثیرات آنها بر ساختار جمعیت کشور بود.

روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، فراترکیب است. داده‌ها از ۷۵ مقاله مرتبط با موضوع که در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ از پایگاه‌های علمی معتبر مانند مگیران، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، گنج ایراندک، گوگل اسکالر، پاب مد (Pub Med) و تایپست (Typest) با کلید واژه‌های فارسی «گذار جمعیتی»، «ابعاد اقتصادی گذار جمعیتی»، «ابعاد اجتماعی گذار جمعیتی»، «پیامدهای سالمندی جمعیت» و انگلیسی *Demographic Change, Population Dynamics, Fertility Decline and Aging Poppulation Challenges, Economic Impact* جمع‌آوری شده‌اند. پس از غربالگری ۱۳ مطالعه به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA) و الگوی هفت مرحله‌ای ساندلوسکی و باروسو تحلیل شدند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که پیامدهای اقتصادی شامل افزایش هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی و درمانی، فشار بر صندوق‌های بازنشستگی و تامین اجتماعی، کاهش نیروی کار و رشد اقتصادی، نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها می‌باشند. پیامدهای اجتماعی شامل کاهش بعد خانوار و رشد خانواده‌های محدود به والدین، کاهش تعاملات بین نسلی و افزایش سالمندان تنها، تغییرات در نگرش‌ها و ارزش‌ها نسبت به خانواده و فرزندآوری می‌باشند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاکی از آن است که گذار جمعیتی به ویژه سالمندی سریع جمعیت چالش‌های قابل توجهی را در ابعاد اقتصادی و اجتماعی ایجاد می‌کند. بنابراین برای مدیریت این چالش‌ها، تدوین سیاست‌های جامع و متناسب با شرایط مناطق مختلف کشور ضروری است.

کلیدواژه‌ها: گذار جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی، فراترکیب، سالمندی جمعیت.

۱. مقدمه و بیان مسئله

جمعیت جهانی در دوره‌های مختلف تاریخی تغییرات قابل توجهی داشته است. پیش از قرن ۱۸ میلادی، جمعیت به‌طور کلی ثابت باقی مانده بود و بسیاری از مردم به‌دلیل جنگ‌ها، بیماری‌ها و شرایط سخت زندگی، امید به زندگی کمی داشتند. اما در دهه‌های بعد از آن، به‌ویژه از قرن ۱۹ به بعد، بهبود در وضعیت بهداشتی، پیشرفت‌های پزشکی و رشد جمعیت باعث افزایش چشمگیر امید به زندگی شد. این تغییرات به‌ویژه در دهه‌های اخیر منجر به افزایش طول عمر انسان‌ها و رشد جمعیت سالمند در بسیاری از کشورهای جهان شده است (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۹).

در حال حاضر، در کشورهای مختلف، مسائل اقتصادی و اجتماعی مرتبط با سالمندی جمعیت و افزایش هزینه‌های خدمات بهداشتی و رفاهی در کنار نیاز به تأمین خدمات برای جمعیت سالمند در حال رشد، پیچیده‌تر از پیش شده است. این روند نیازمند برنامه‌ریزی‌های جامع و سیاست‌گذاری‌های دقیق است تا بتوان چالش‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از سالمندی را مدیریت کرد (مطیع حق شناس، ۱۳۹۰). به‌ویژه در ایران، تحولات چشمگیر در زمینه‌های بهداشتی، پزشکی، اجتماعی و اقتصادی طی چند دهه اخیر، نقش بسیار زیادی در روند سالمندی جمعیت ایفا کرده است. پیشرفت‌ها در بهداشت عمومی، مراقبت‌های پزشکی، فناوری‌های درمانی و بهبود کیفیت زندگی افراد، همه دست به دست هم داده‌اند تا امید به زندگی و طول عمر افراد افزایش یابد و در نتیجه، تعداد افراد سالمند در کشور نیز به‌طور چشمگیری افزایش یابد (پروایی، ۱۴۰۲: ص ۴۶).

سالمندی جمعیت نتیجه گذار جمعیتی است که در آن به‌واسطه کاهش نرخ موالید و افزایش امید به زندگی، درصد سالمندان در مقایسه با کل جمعیت افزایش می‌یابد. این پدیده در ایران و سایر کشورهای جهان به‌سرعت در حال گسترش است، و این تغییرات به‌ویژه در دو دهه اخیر در ایران که نرخ باروری به زیر سطح جانشینی کاهش یافته، سرعت بیشتری گرفته است (بنادکی، ۱۴۰۲). به این ترتیب، سالمندی جمعیت یک پدیده‌ای است که نه تنها ابعاد بیولوژیکی و پزشکی دارد، بلکه ابعاد اقتصادی و اجتماعی آن نیز به شدت تحت تأثیر قرار می‌گیرد و نیاز به سیاست‌گذاری‌های دقیق و متناسب با شرایط جوامع مختلف دارد (احمدی و حسینی، ۱۴۰۰). می‌توان گفت جمعیت ایران نیز همگام با جمعیت جهان به سمت سالمندی حرکت می‌کند، زیرا مراحل اولیه گذار جمعیتی را پشت سر گذاشته است. بر اساس آمار و ارقام به‌دست‌آمده از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، طی دهه‌های اخیر تعداد جمعیت سالمند در ایران افزایش یافته و در آینده‌ای نزدیک، ساختار سنی جمعیت کشور وارد مرحله سالخوردگی خواهد شد (فتحی، ۱۳۹۹).

به‌گزارش مرکز آمار ایران (۱۳۹۶) نسبت جمعیت سالمند به کل جمعیت، طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵، از حدود ۵/۳ درصد به ۶ درصد رسیده است که روند رو به افزایش سالمندی و گذار سنی را نشان می‌دهد (راغفر و همکاران، ۱۳۹۸: ص ۶۳۰). از طرفی بررسی شاخص‌های جمعیتی در ایران نشان می‌دهد امید به زندگی از ۵۴/۵ سال در بدو تولد در سال ۱۳۵۵، به ۷۴ سال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ میلادی امید به زندگی در ایران به ۸۳ سال برسد؛ بنابراین، بیش‌زایی جمعیت در دهه ۱۳۶۰ از یک‌سو و افزایش امید به زندگی از سوی دیگر جمعیت ایران را به‌سرعت به سمت سالمندی هدایت می‌کند. سالمندی جمعیت بی‌تردید نتیجه اجتناب‌ناپذیر کاهش باروری نیز هست و پیش‌بینی می‌شود کاهش میزان باروری به سرعت سالمندی جمعیت بیفزاید (راغفر و همکاران، ۱۳۹۸: ص ۶۳۰).

با توجه به اینکه افراد در هر گروه سنی نیازها و توانایی‌های متفاوتی دارند، تغییرات ساختار سنی جمعیت تأثیرات عمیقی بر شرایط اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و درمانی کشور خواهد داشت. این مسئله ضرورت توجه به تغییرات ساختار سنی جمعیت در برنامه‌ریزی‌های آینده را بیش از پیش نمایان می‌سازد. بی‌تردید، موفقیت برنامه‌ریزی‌های آینده کشور در

گرو شناخت دقیق روند تغییرات ساختار سنی جمعیت و طراحی برنامه‌هایی متناسب با وزن جمعیتی در گروه‌های مختلف سنی است (مرادآبادی وایران نژاد، ۱۴۰۳).

با توجه به این تغییرات گسترده در ساختار جمعیتی، پژوهش‌های موجود بیشتر بر جنبه‌های فردی و پزشکی سالمندی تمرکز داشته‌اند و کمتر به ابعاد اجتماعی و اقتصادی آن پرداخته‌اند. همچنین، برخی از پژوهش‌ها فاقد تحلیلی جامع و همه‌جانبه در این زمینه هستند و به دلیل عدم توجه به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی در کشورهای مختلف، ممکن است مدل‌های پیشنهادی غربی برای حل این بحران در ایران و سایر کشورهای مشابه کارایی لازم را نداشته باشد. در این راستا، ضروری است که پژوهشی جامع و مبتنی بر روش‌های نوین، مانند روش فراترکیب، انجام شود تا تأثیرات اقتصادی و اجتماعی سالمندی جمعیت به‌طور دقیق‌تر شناسایی و تحلیل گردد.

در این پژوهش تلاش می‌شود تا به سوال اصلی "آثار گذار جمعیتی بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی ایران با تأکید بر روش فراترکیب چیست؟" پاسخ دهیم. لازم به ذکر است که در حوزه علوم انسانی و اجتماعی، استفاده از روش‌های کیفی در تحقیقات به طور قابل توجهی افزایش یافته است. در بسیاری از موضوعات مختلف، می‌توان تعداد زیادی از مطالعات کیفی را یافت که به بررسی پدیده‌های مشابه پرداخته‌اند. این تعدد مطالعات کیفی درباره یک پدیده خاص، این فرصت را فراهم می‌آورد تا با ترکیب و تجزیه و تحلیل این مطالعات، تفسیری نوین از آن پدیده انسانی یا اجتماعی به‌دست آید. یکی از روش‌های نوین در این زمینه، روش فراترکیب است که استفاده از آن در تحقیقات علوم اجتماعی در حال گسترش است. این روش به‌طور خاص برای تحلیل و تفسیر نتایج مطالعات کیفی به‌منظور ارائه تبیینی جدید از پدیده مورد نظر به کار می‌رود (عابدی جعفری و امیری، ۱۳۹۸).

پاسخ به سوال پژوهش می‌تواند زمینه‌ساز تصمیم‌گیری‌های مؤثر در ابعاد اقتصادی و اجتماعی کشورها باشد. سالمندی جمعیت با تأثیرات گسترده‌ای که بر سیستم‌های بهداشتی، بازار کار، برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی دارد، نیازمند تحلیل جامع و دقیق است. (سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، ۲۰۲۱). درواقع این تحلیل‌ها می‌توانند به سیاست‌گذاران در تدوین برنامه‌هایی کارآمد برای مواجهه با چالش‌های ناشی از این پدیده کمک کنند و در نهایت، بستر مناسبی برای تصمیم‌گیری‌های مؤثر و کارآمد در راستای توسعه پایدار و رفاه اجتماعی فراهم آورند.

۲. مبانی نظری پژوهش

تبیین نظری گذار جمعیت‌شناختی، به عنوان نتیجه کاهش مستمر مرگ‌ومیر و نیز تغییرات اجتماعی-اقتصادی نوین که جوامع روستایی وابسته به زمین را به جوامع صنعتی مدرن تبدیل کرده است، یکی از مهم‌ترین موضوعات مبتلا به علم جمعیت‌شناسی است. هرچند اندیشه‌های اولیه را می‌توان در نیمه‌ی اول قرن بیستم و در آثار وارن تامپسون^۱، آدولف لاندري^۲ و کینگزلی دیویس^۳ ردیابی کرد، اما این فرانک نوتشتاین^۴ بود که در سال ۱۹۵۳، نظریه‌ی کلاسیک گذار جمعیت‌شناختی را منتشر ساخت. عنصر مرکزی این نظریه در یک مدل سه مرحله‌ای عرضه شده است: مرحله‌ی اول جوامع پیش از گذار است که مشخصه‌ی آن‌ها باروری و مرگ‌ومیر بالا است، مرحله‌ی دوم شامل جوامعی است با مرگ‌ومیر در حال کاهش که باروری نیز با تأخیری اندک شروع به کاهش کرده است و سومین و آخرین مرحله، جوامع پساگذار هستند که به مرگ و میر و باروری پایین دست یافته‌اند (پرسا، ۱۹۸۵: ۵۳).

۱. Warren Thompson

۲. Adolphe Landry

۳. Kingsley Davis

۴. Frank Notestein

بلاکر^۱ (۱۹۴۹) در طبقه‌بندی دیگری، گذار (انتقال) جمعیتی را به چهار مرحله اساسی تقسیم نموده و مرحله پنجمی را نیز بر آن متصور است:

۱. مرحله ثبات و سکون جمعیتی که در آن مرگ و میر و باروری هر دو بالا و میزان رشد جمعیت اندک است؛
۲. مرحله آغاز بسط و توسعه جمعیتی، که طی آن میزان مرگ و میر به تدریج رو به کاهش می‌گذارد ولی میزان مولید بالاست و به سرعت بر میزان رشد جمعیت افزوده می‌شود؛
۳. مرحله پایان بسط و توسعه جمعیتی، که باروری نیز به تدریج رو به کاهش می‌گذارد ولی مرگومیر کماکان پائین‌تر از باروری و رشد جمعیت هم‌چنان شتابان است؛
۴. مرحله ثبات و سکون مجدد، که مرگومیر و باروری هر دو به سطح پایینی می‌رسند و رشد جمعیت اندک است. بلاکر مرحله پنجمی نیز متصور شده و آن مرحله "سقوط جمعیتی" نامیده می‌شود. در این مرحله ولادت و مرگومیر هر دو در سطح پایینی هستند ولی به لحاظ ساختار سنی سالخورده جمعیت، میزان عمومی مرگ و میر بیشتر از میزان عمومی مولید و میزان رشد جمعیت منفی است. رشد منفی تعدادی از کشورهای پیشرفته صنعتی از سال ۱۹۳۰ میلادی به بعد زمینه‌ساز قائل شدن مرحله سقوط جمعیتی در تقسیم‌بندی بلاکر بوده است.

۲-۱. اقتصادی

تغییرات ساختار سنی جمعیت به سوی سالمندی، اقتصاد هر کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرزندآوری، مشارکت در نیروی کار و تولید، پس انداز و مصرف همگی با تغییرات ساختار سنی جمعیت تغییر می‌کنند. سالمندی جمعیت نیز اقتصاد هر جامعه را از طریق کار، مصرف و پس انداز تحت تأثیر قرار می‌دهد (لی و میسن، ۱۳۹۷: ۲۵-۲۴). اثر تغییرات ساختار سنی جمعیت بر اقتصاد یک مسئله حیاتی است که باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد. همانطور که دهونت و همکاران^۲ (۲۰۰۲) اشاره کرده‌اند، تنها نرخ رشد جمعیت برای ارزیابی رشد اقتصادی کافی نیست، بلکه تغییرات ساختار سنی جمعیت نیز تأثیر بسزایی دارد. در واقع، نیازهای اقتصادی و رفتارهای مصرفی افراد در سنین مختلف متفاوت است. این امر باعث می‌شود که تغییر در ساختار سنی جمعیت، تأثیرات عمیقی بر عملکرد اقتصادی کشورها داشته باشد. به عنوان مثال، در جمعیت‌های جوان، مصرف به‌ویژه در حوزه‌های کالاها و خدمات روزمره بیشتر است، در حالی که جمعیت‌های مسن‌تر بیشتر به خدمات بهداشتی و درمانی نیاز دارند.

بلوم و همکاران^۳ (۲۰۰۳) به‌طور خاص به این موضوع اشاره کرده‌اند که تغییرات در ترکیب سنی جمعیت می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر تولید و رشد اقتصادی کشورها داشته باشد. به طور مثال، افزایش نسبت جمعیت در سنین کاری می‌تواند باعث افزایش بهره‌وری و تولید اقتصادی شود، زیرا نیروی کار بیشتر و جوانتر موجب رشد بیشتر اقتصادی می‌شود. این در حالی است که در جمعیت‌های مسن‌تر، افزایش نیاز به خدمات اجتماعی و مراقبت‌های بهداشتی ممکن است فشار زیادی به منابع اقتصادی وارد کند.

بنابراین، درک تغییرات ساختار سنی و پیامدهای آن برای سیاست‌گذاران ضروری است تا بتوانند برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی مناسب برای هر مرحله از تغییرات ساختاری جمعیت طراحی کنند.

۱. C.P. Blacker

۲. Dehont et al

۳. Bloom et al.

۲-۲. ابعاد اجتماعی

گذار جمعیتی تأثیرات اجتماعی گسترده‌ای نیز به همراه دارد. از مهم‌ترین پیامدهای آن می‌توان به تغییر در ساختار خانواده اشاره کرد. کاهش ازدواج‌های رسمی و افزایش خانواده‌های تک‌نفره یا هم‌باشی از جمله این تغییرات هستند. علاوه بر این، افزایش تعداد سالمندان، تنهایی آن‌ها را به یک مسئله اجتماعی تبدیل کرده و نیاز به حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی را افزایش داده است. در عین حال، تغییرات فرهنگی مانند رشد فردگرایی و کاهش تمایل به تشکیل خانواده، ساختارهای اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است. این تحولات فرهنگی و اجتماعی، چالش‌های مهمی را برای سیاست‌گذاری‌های اجتماعی به همراه دارد (سابوتکا، ۲۰۰۸؛ ون د کا، ۱۹۹۴).

۳. پیشینه تحقیق

مقاله‌ای از میری، مداح و راغفر (۱۳۹۸) تحت عنوان «سالمندی و رشد اقتصادی» تأثیر تحولات ساختار سنی جمعیت بر رشد اقتصادی در ایران را در دوره زمانی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ بررسی کرده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که سالمندی جمعیت در بلندمدت اثر منفی بر رشد اقتصادی کشور خواهد داشت. محققان برای جبران آثار منفی ناشی از سالمندی جمعیت، بر افزایش مشارکت نیروی کار و زنان، بهبود بهره‌وری عوامل تولید و توسعه سرمایه انسانی تأکید کرده‌اند. این تغییرات در ساختار سنی جمعیت، لزوم سیاست‌گذاری‌های هدفمند در جهت تقویت منابع انسانی و بهره‌برداری بهینه از نیروی کار را برجسته می‌سازد.

پژوهشی که توسط موسویان و همکاران (۱۴۰۱) در زمینه بررسی اثر سالخوردگی جمعیت بر تورم در کشورهای منتخب در حالت توسعه‌یافته و در حال توسعه در دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ انجام شده، نشان می‌دهد که سالمندی جمعیت در هر دو گروه از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، تأثیر منفی و معناداری بر نرخ تورم داشته است. این مطالعه به‌ویژه بر لزوم توجه به تغییرات ساختار سنی جمعیت و اثرات آن بر متغیرهای کلان اقتصادی، همچون تورم، تأکید کرده و سیاست‌گذاران را به اتخاذ تدابیر مناسب در این راستا فراخوانده است.

در مطالعات لی و شین^۱ (۲۰۱۹) و آرورا و دیگران^۲ (۲۰۱۷) نیز تأثیر منفی سالمندی جمعیت بر رشد اقتصادی تأیید شده است. همچنین، رشد اقتصادی ممکن است از طریق افزایش سهم هزینه‌های عمومی تحت تأثیر قرار گیرد. با افزایش سالمندی جمعیت، دولت مجبور است هزینه‌های بیشتری را در زمینه تأمین اجتماعی و نظام پزشکی صرف کند. در نتیجه، بخش زیادی از بودجه عمومی به‌جای تأمین هزینه‌های تولید، صرف ارائه خدمات رفاهی می‌شود.

پژوهش حسن‌زاده و دیگران (۱۴۰۰) در زمینه بررسی اثر سالخوردگی جمعیت بر رشد اقتصادی در ۲۰ کشور عضو منا و پاکستان در بازه زمانی ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که افزایش سهم جمعیت سالمندان (۶۵ سال و بیشتر) و همچنین نسبت وابستگی جمعیت سالمند به جمعیت در سن کار، تأثیر منفی بر رشد اقتصادی این کشورها دارد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که با افزایش جمعیت سالمند و نسبت وابستگی آن‌ها به نیروی کار فعال، رشد اقتصادی در این کشورها کاهش می‌یابد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که سالمندی جمعیت می‌تواند فشارهای اقتصادی زیادی ایجاد کند که منجر به کندی رشد اقتصادی می‌شود.

۱. Lee and Shin

۲. Aurora et al

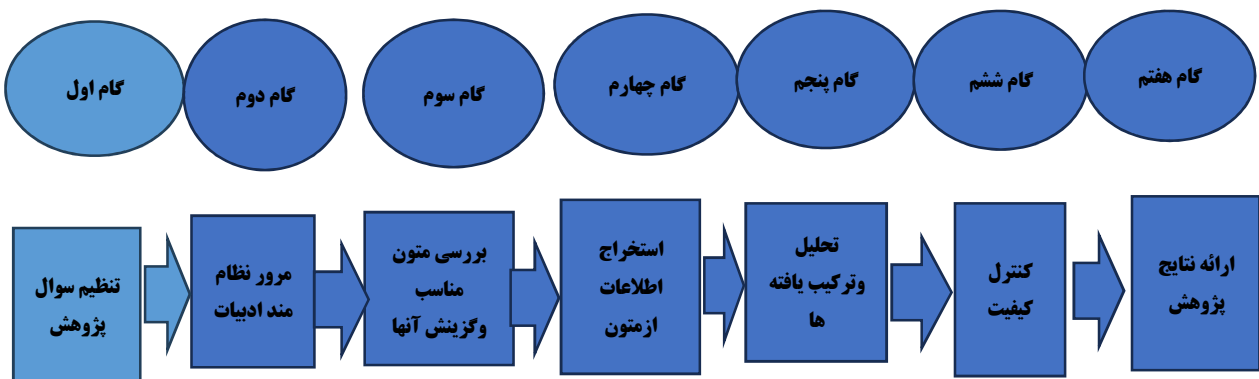
۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از روش کیفی بهره می‌برد و برای تحلیل داده‌ها از روش فراترکیب استفاده شده است. روش فراترکیب که به سنتز مطالعات کیفی می‌پردازد، یکی از روش‌های نوین در تحقیقات علوم اجتماعی است و به‌طور خاص برای استخراج مفاهیم جدید از پژوهش‌های موجود و ترکیب نتایج آن‌ها به کار می‌رود. این روش با تلفیق یافته‌های کیفی موجود، تلاش می‌کند تفسیری جامع‌تر و ساختاریافته‌تر از پدیده مورد مطالعه ارائه دهد.

فراترکیب نوعی روش مطالعه کیفی است که در آن یافته‌های سایر تحقیقات کیفی به عنوان داده به کار گرفته می‌شوند. در این روش، نمونه‌های مطالعه، مطالعات کیفی پیشین هستند که بر اساس سؤال پژوهشی انتخاب شده و مورد بررسی قرار می‌گیرند. این روش به گروهی از رویکردها و روش‌هایی اطلاق می‌شود که برای ترکیب و سنتز یافته‌های کیفی تلاش می‌کنند تا تفسیر جدیدی از یک پدیده ارائه دهند (سندلوسکی، ۲۰۰۸: ص ۱۰۵).

هدف اصلی فراترکیب، ارائه تحلیلی جامع از دانش انباشته موجود در زمینه مورد مطالعه است. این تحلیل با ترکیب تفاسیر، مقایسه و ترجمه نتایج مطالعات مختلف، دانش جدیدی تولید می‌کند که در مقالات اولیه وجود ندارد (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۳: ص ۱۵۸). به عبارت دیگر، فراترکیب روشی است که با استفاده از یک دستگاه مفهومی متفاوت، مطالعات کیفی پراکنده را در یک چارچوب واحد تجزیه و تحلیل کرده و به نتایجی جامع‌تر دست می‌یابد (برگدا، ۲۰۱۹: ص ۱).

مطالعات فراترکیب معمولاً بر اساس یک الگوی مشخص انجام می‌شوند. یکی از شناخته‌شده‌ترین الگوها در این زمینه، الگوی هفت‌مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۱۳۸۵) است. این الگو با فرآیندی منظم و نظام‌مند، سنتز مطالعات کیفی را انجام می‌دهد.

شکل ۱: چارچوب فراترکیب برطبق الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۶)

گام اول: تنظیم سوال‌های پژوهش

در طراحی سوالات پژوهش، هر سوال براساس یک عنصر کلیدی پژوهشی تعیین شده است تا بررسی گذار جمعیتی از جنبه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی به صورت دقیق و هدفمند انجام شود. این عناصر شامل شناسایی ابعاد و مولفه‌های اقتصادی و اجتماعی، تعریف جامعه مورد مطالعه، مشخص کردن محدوده زمانی و تعیین روش پژوهش هستند. هدف از تعیین این عناصر، تسهیل هدایت سوالات پژوهش و ایجاد هم‌خوانی بین هدف، روش و داده‌ها است.

جدول ۱: سوالات پژوهش

پارامترهای تعیین کننده	پرسش‌ها
چه چیزی؟	ابعاد و مولفه های اقتصادی و اجتماعی گذار جمعیتی کدام‌اند؟
جامعه مورد مطالعه؟	جامعه مورد مطالعه برای تبیین عوامل اثرگذار اقتصادی و اجتماعی چگونه است؟
محدودیت زمانی؟	محدوده زمانی پژوهش کدام است؟
روش پژوهش	روش به کار گرفته شده برای تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی گذار جمعیتی چگونه است؟

طبق جدول سوالات پژوهش، سوال اول به دنبال شناسایی عوامل کلیدی اقتصادی و اجتماعی است که بر گذار جمعیتی تأثیر می‌گذارند. این سوال کمک می‌کند تا ابعاد مختلف این پدیده را بررسی کند و مولفه‌های اصلی آن را شناسایی نماید. سوال دوم به انتخاب جامعه مورد مطالعه و ویژگی‌های آن می‌پردازد. این سوال مشخص می‌کند که جامعه مورد مطالعه چه ویژگی‌هایی دارد و چگونه انتخاب شده است تا تحلیل‌ها بر اساس یک جامعه مشخص انجام شود. سوال سوم محدوده زمانی پژوهش را مشخص می‌کند تا تحلیل‌ها در یک چارچوب زمانی مشخص انجام شود. سوال چهارم نیز روش‌های جمع‌آوری داده‌ها را بررسی می‌کند تا اطمینان حاصل شود که داده‌ها به صورت دقیق و سیستماتیک جمع‌آوری شده‌اند. این سوال کمک می‌کند تا روش‌های جمع‌آوری داده‌ها را به دقت بررسی کند و از صحت و دقت داده‌ها اطمینان حاصل نماید. این سوالات به عنوان پایه‌ای برای طراحی پژوهش عمل می‌کنند و کمک می‌کنند تا به طور ساختارمند به بررسی پدیده گذار جمعیتی بپردازد. هر یک از این سوالات به بخشی از فرآیند پژوهش می‌پردازد و در نهایت به درک جامعی از این پدیده کمک می‌کند.

گام دوم: مرور نظام مند ادبیات

به منظور گردآوری اطلاعات در این پژوهش، از داده‌های ثانویه شامل اسناد و مدارک پژوهشی، مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها و کتب مرتبط استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل مطالعاتی است که در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ منتشر شده‌اند. این منابع از پایگاه‌های علمی معتبر مانند مگیران، SID، مرکز پژوهش‌های مجلس، گنج ایراندک، گوگل اسکالر، PubMed، و Typest استخراج شده‌اند.

برای جستجوی نظام‌مند این مطالعات، از واژگان کلیدی متنوعی به دو زبان فارسی و انگلیسی استفاده شده است. واژگان فارسی شامل «گذار جمعیتی»، «ابعاد اقتصادی گذار جمعیتی»، «ابعاد اجتماعی گذار جمعیتی» و «پیامدهای سالمندی جمعیت» بوده و در جستجوهای انگلیسی از عبارت‌هایی مانند "Demographic Change"، "Population Dynamics"، "Fertility Decline and Economic Impact" و "Ageing Population Challenges" استفاده شده است. مطالعات انتخاب‌شده بر اساس میزان ارتباط با سؤال پژوهش و کیفیت علمی آن‌ها، مورد بررسی قرار گرفته و برای تحلیل و ترکیب نهایی استفاده شده‌اند.

گام سوم: واکاوی متون مناسب و گزینش متون

در مرحله اولیه، بیش از ۷۵ منبع شامل پژوهش‌ها، مقالات و کتاب‌های مرتبط با کلیدواژه‌های تعیین‌شده چندین بار مورد بررسی قرار گرفتند. این بررسی‌ها با دقت و به صورت نظام‌مند انجام شد تا منابع غیرمرتبط حذف شوند و اطمینان حاصل گردد که تحلیل‌ها بر پایه داده‌ها و مطالعات معتبر انجام می‌شوند. بر اساس کلیدواژه‌هایی مانند «گذار جمعیتی»،

«پیامدهای اقتصادی گذار جمعیتی»، «ابعاد اجتماعی سالمندی» و عبارات انگلیسی مرتبط نظیر "Demographic Change" و "Population Dynamics"، جستجو و رصد گسترده‌ای در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی صورت گرفت. در نهایت، پس از غربالگری دقیق، ۲۵ منبع کلیدی و منتخب که بیشترین ارتباط را با موضوع پژوهش داشتند، برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. سایر منابع نیز به عنوان مطالعات تکمیلی و زمینه‌ای بررسی شدند تا پوشش کاملی از ادبیات موجود فراهم گردد. این روش اطمینان می‌دهد که تحلیل‌ها مبتنی بر منابع معتبر و مرتبط با اهداف پژوهش انجام شده و یافته‌ها از دقت و اعتبار کافی برخوردارند.

شکل ۲: خلاصه نتایج جستجو و انتخاب منابع نهایی

گام چهارم: استخراج اطلاعات از متون

در این گام، پس از انتخاب و گزینش منابع مرتبط، اطلاعات پژوهش‌های منتخب با استفاده از روش تحلیل تماتیک و به کمک کدگذاری در سه سطح توصیفی، تفسیری و فراگیر بررسی و تحلیل شدند. هدف اصلی این مرحله، سازماندهی و تفسیر داده‌ها به منظور دستیابی به مضامین کلیدی مرتبط با موضوع پژوهش بوده است. فرآیند تحلیل و استخراج اطلاعات شامل سه مرحله اساسی بود:

آماده‌سازی داده‌ها:

این مرحله با خوانش دقیق و عمیق متون آغاز شد. هدف از این بخش، درک کلی داده‌ها و ایجاد دیدگاهی جامع نسبت به محتوای پژوهش‌های منتخب بود. در این مرحله تلاش شد تا اطلاعات موجود به گونه‌ای سازمان‌دهی شود که تحلیل دقیق‌تری امکان‌پذیر گردد.

سازماندهی اطلاعات:

در این بخش، بخش‌های مهم متون شناسایی و کدگذاری شدند. این کدها سپس دسته‌بندی و مقوله‌بندی شدند تا ارتباطات بین داده‌ها آشکار گردد. این مقوله‌ها بر اساس مفاهیم مرتبط با پرسش‌های پژوهش سازماندهی شدند.

تبیین و تدوین نتایج:

در پایان، مضامین استخراج‌شده بازبینی و ترکیب شدند تا نتایج نهایی پژوهش شکل گیرد. این نتایج به گونه‌ای ساختاریافته تدوین شدند تا به‌طور دقیق مضامین اصلی را نمایش دهند.

سطوح کدگذاری به شرح زیر بودند:

کدگذاری توصیفی: این سطح شامل استخراج و دسته‌بندی بخش‌هایی از داده‌ها بود که به طور مستقیم به موضوع پژوهش مرتبط هستند. این کدها بدون هیچ‌گونه تفسیر اولیه و صرفاً بر اساس محتوای اصلی داده‌ها تعریف شدند.

کدگذاری تفسیری: در این مرحله، کدهای توصیفی بررسی و با افزودن تفسیرهای لازم، معنای عمیق‌تری از داده‌ها استخراج شد. هدف این بخش، شناسایی روابط پنهان بین داده‌ها بود.

کدگذاری فراگیر: در نهایت، مضامین اصلی و مفاهیم کلیدی در سطحی انتزاعی‌تر تدوین شدند. این مضامین به عنوان چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شدند و اساس تحلیل نهایی را شکل دادند.

روش تحلیل تماتیک که در این گام به کار گرفته شد، به دلیل ساختار بازگشتی و انعطاف‌پذیری، امکان درک جامع‌تر از داده‌ها را فراهم ساخت. این فرآیند بر اساس مدل کینگ و هوروکس (۲۰۱۰) اجرا شد و مضامین اصلی پژوهش از طریق تحلیل دقیق و ساختاریافته استخراج گردید.

گام پنجم: تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

در این مرحله، کدهای استخراج‌شده از منابع بررسی و بر اساس ارتباط با ابعاد اقتصادی و اجتماعی گذار جمعیتی طبقه‌بندی شدند. کدهای مشابه در دسته‌های موضوعی اقتصادی و اجتماعی گروه‌بندی شدند. سپس مضامین اصلی از ترکیب این کدها استخراج و به عنوان چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شدند.

گام ششم: کنترل کیفیت

برای تضمین کیفیت یافته‌های پژوهش، از روش مثلث‌سازی درونی (Internal Triangulation) استفاده شد. در این روش، یافته‌ها با استفاده از بازخوانی چندباره توسط پژوهشگر اصلی و تطبیق نتایج با معیارهای از پیش تعیین‌شده، بررسی و ارزیابی شدند.

ابتدا، تمام کدها و مضامین شناسایی‌شده چندین بار بازبینی شدند تا از انطباق آن‌ها با داده‌های اولیه اطمینان حاصل شود. سپس، تطابق مضامین نهایی با پرسش‌های پژوهش و چارچوب نظری تحقیق ارزیابی شد. همچنین، برای تقویت اعتبار، از تطبیق مقطعی استفاده شد؛ به این معنا که یافته‌ها در مراحل مختلف تحلیل، به صورت مکرر با داده‌های اولیه و مفاهیم اصلی پژوهش مقایسه و بازبینی شدند.

این روش که نیازی به دخالت ارزیابان خارجی ندارد، اطمینان از کیفیت و انسجام یافته‌ها را فراهم کرده و صحت تحلیل‌ها را تضمین می‌کند.

گام هفتم: ارائه نتایج پژوهش

در مرحله نهایی، مقولات استخراج‌شده طبقه‌بندی شده و نتایج فراترکیب به صورت ساختاریافته و منسجم ارائه شدند.

در این پژوهش، کدگذاری بر اساس روش تحلیل مضمون انجام شده است. این روش شامل سه سطح اصلی است: مضامین پایه (کدهای اولیه)، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر. در مرحله اول، داده‌ها به دقت بررسی و کدهای اولیه از متن استخراج شدند. این کدها شامل مفاهیم و عباراتی بودند که مستقیماً از داده‌ها گرفته شده و نشان‌دهنده ایده‌های کلیدی متن بودند. در مرحله بعد، کدهای اولیه در قالب مضامین سازمان‌دهنده دسته‌بندی شدند. این مضامین، مفاهیم مرتبط را در گروه‌های بزرگ‌تر قرار دادند تا ارتباط بین کدهای اولیه روشن شود. برای مثال، کدهایی مانند «کاهش نرخ باروری» و «افزایش امید به زندگی» در قالب مضمون سازمان‌دهنده «گذار جمعیتی» جای گرفتند.

در نهایت، مضامین فراگیر شناسایی شدند. این مضامین، مفاهیم اصلی و کلی‌تری هستند که مضامین سازمان‌دهنده را در بر می‌گیرند. برای مثال، مضامین سازمان‌دهنده مانند "گذار جمعیتی"، "ابعاد اقتصادی" و "ابعاد اجتماعی" تحت مضمون فراگیر "عوامل مؤثر بر گذار جمعیتی" قرار گرفتند. این ساختار باعث شد تا داده‌ها به‌صورت منسجم و ساختاریافته تحلیل شوند و نتایج به‌طور شفاف ارائه گردند.

به طور خلاصه، کدگذاری در این پژوهش به‌صورت زیر انجام شد: ابتدا مفاهیم و عبارات مستقیم از داده‌ها به عنوان کدهای اولیه استخراج شدند. سپس این کدها در قالب مضامین سازمان‌دهنده دسته‌بندی شدند تا ارتباط بین آن‌ها مشخص شود. در نهایت، مضامین سازمان‌دهنده در قالب مفاهیم کلی‌تر و فراگیر دسته‌بندی شدند. این روش کدگذاری باعث شد تا داده‌ها به‌صورت سیستماتیک تحلیل شوند و به سوالات پژوهش پاسخ داده شود. نتایج به‌صورت ساختاریافته و منسجم ارائه شدند تا درک جامعی از پدیده گذار جمعیتی به دست آید.

۴. یافته‌های پژوهش

در این بخش از پژوهش، مضامین مرتبط با گذار جمعیتی، پیامدهای اقتصادی و اجتماعی با استفاده از مقالات منتشر شده بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این مضامین در سه سطح مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر طبقه‌بندی شده‌اند. در نهایت، منابع استخراج هر مضمون به‌طور دقیق مشخص شده‌اند تا امکان ردیابی و ارجاع به مقالات اصلی فراهم گردد.

جدول ۲- کدگذاری مضامین

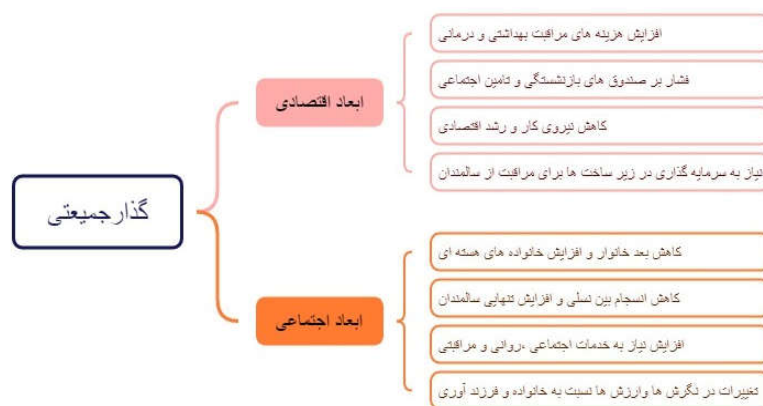
مضامین پایه (کدهای اولیه)	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر	منابع
گذار اول جمعیت‌شناختی ایران در سال ۱۳۲۵ به پایان رسیده است	گذار اول و دوم جمعیتی	گذار جمعیتی	نجاتیان و همکاران (۱۳۹۸)
ابهام در ورود ایران به گذار دوم جمعیت‌شناختی	گذار اول و دوم جمعیتی	گذار جمعیتی	نجاتیان و همکاران (۱۳۹۸)
تغییرات ساختاری ناشی از گذار دوم بسته به زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی کشورها متفاوت است	گذار اول و دوم جمعیتی	گذار جمعیتی	نجاتیان و همکاران (۱۳۹۸)
تغییرات جمعیتی موجب افزایش سرمایه‌درجه، دستمزد بالاتر و بازده کمتر سرمایه می‌شود؛ بر سیاست‌های بازنشتی و تجارت اثرگذار است	کلان‌نگر اقتصادی	گذار جمعیتی	Lee R (2016)
افزایش سن بازنشتی ناشی از تغییرات آموزشی، مشارکت زنان و اصلاحات تأمین اجتماعی؛ بخشی از تغییرات توضیح‌ناپذیر باقی مانده	خروج از بازار کار	گذار جمعیتی	Boissonneault et al. (2020)
کاهش بهره‌وری نیروی کار و نیاز به جایگزینی نیروی انسانی	کاهش نیروی کار و تولید	پیامدهای اقتصادی	نجاتیان و همکاران (۱۳۹۸)
پیری جمعیت اثر منفی ماندگار بر GDP و نرخ پس‌انداز دارد	کاهش نیروی کار و تولید	پیامدهای اقتصادی	Liu C (2023)
پیری منجر به کاهش عرضه نیروی کار و فشار بر رشد اقتصادی می‌شود	کاهش نیروی کار و تولید	پیامدهای اقتصادی	Shuba & Frolova (2022)
افزایش هزینه‌های نظام بازنشتی و تأمین اجتماعی	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	پروایی (۱۴۰۲)
افزایش هزینه‌های سلامت و درمان	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	لادیسلا پروشا (2021)
تقاضا برای نیروی کار مراقبت بلندمدت افزایش یافته و شرایط	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	Martinez Lacoba et al. (2021)

مضامین پایه (کدهای اولیه)	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر	منابع
کاری نایمن است			
شوگ پیری پایداری مالی چین را تهدید می‌کند؛ مسیر بدهی و اصلاح بازنشتی ضرورت دارد	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	Liu B (2018)
تجربه ژاپن: مدیریت هزینه‌های سلامت و افزایش سن بازنشتی	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	Phua (2016)
در جمهوری چک بدهی عمومی تا ۲۳۰٪ GDP تا ۲۰۶۸ پیش‌بینی شده است	افزایش هزینه‌ها	پیامدهای اقتصادی	Šetek et al. (2019)
در EU علیت یک‌طرفه از هزینه سلامت به پیری جمعیت مشاهده شد	افزایش هزینه‌های سلامت	پیامدهای اقتصادی	Ozturk (2023)
تعامل پیچیده پیری و هزینه‌های سلامت در کشورهای عضو EU	افزایش هزینه‌های سلامت	پیامدهای اقتصادی	Ozturk (2023)
فشار مالی بر نظام سلامت و تغییر عرضه منابع انسانی	افزایش هزینه‌های سلامت	پیامدهای اقتصادی	حاجی‌زاده و همکاران (۲۰۲۲)
همبستگی قوی بین پیری و هزینه‌های سلامت در چین و ژاپن	افزایش هزینه‌های سلامت	پیامدهای اقتصادی	Brown et al. (2016)
نیاز به تقویت بیمه‌های درمانی و خدمات حمایتی سالمندان	افزایش نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها	پیامدهای اقتصادی	شجاعی و همکاران (۱۳۹۲)
ایجاد مراکز مراقبت و خدمات بهداشتی ویژه سالمندان	افزایش نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها	پیامدهای اقتصادی	شیخی (۲۰۲۲)
افزایش سالمندان بر مشارکت نیروی کار اثر مثبت دارد اما هزینه‌های سلامت مانع است	مشارکت نیروی کار	پیامدهای اقتصادی	Mariadas et al. (2023)
فشار پیری بر نظام بازنشتی لهستان؛ راهکار افزایش مشارکت سالمندان	فشار بر نظام بازنشتی	پیامدهای اقتصادی	Krzemień (2022)
پیری رابطه نزدیک با مصرف خانوار و GDP دارد؛ راهکارهای سیاستی پیشنهاد شده	پیامدهای کلان اجتماعی	پیامدهای اجتماعی	Shuba & Frolova (2022)
کاهش بعد خانوار و افزایش خانواده‌های کوچک‌تر	تغییر ساختار خانواده	پیامدهای اجتماعی	محمودزاده و همکاران (۱۴۰۰)
افزایش خانواده‌های تک‌نفره	تغییر ساختار خانواده	پیامدهای اجتماعی	دهقان بنادکی (۱۴۰۲)
افزایش احساس تنهایی سالمندان به دلیل ارتباط نسل‌ها	کاهش انسجام بین‌نسلی	پیامدهای اجتماعی	مطیع حق‌شناس (۱۳۹۰)
افزایش تعاملات بین‌نسلی به دلیل حضور سالمندان در خانواده‌ها	انسجام بین‌نسلی	پیامدهای اجتماعی	علی‌بی (۱۴۰۲)
فردگرایی و تغییر الگوهای سبک زندگی	تغییر سبک زندگی	پیامدهای اجتماعی	مطیع حق‌شناس (۱۳۹۰)
تغییر نگرش به فرزندآوری و کاهش تمایل به فرزند	تغییر سبک زندگی	پیامدهای اجتماعی	نجاتیان و همکاران (۱۳۹۸)
افزایش تقاضا برای خدمات رفاهی	افزایش نیاز سالمندان	پیامدهای اجتماعی	شیخی (۲۰۲۲)
افزایش نیاز به خدمات مراقبتی و روانی	افزایش نیاز سالمندان	پیامدهای اجتماعی	احمدی و حسینی (۱۴۰۰)
ایجاد شکاف نسلی بین سالمندان و جوانان	تغییرات فرهنگی	پیامدهای اجتماعی حاصل از تغییرات فرهنگی	شیخی و جواهری (۱۳۹۵)
کاهش جرائم و افزایش رفتارهای عقلانی	تغییرات فرهنگی	پیامدهای اجتماعی حاصل از تغییرات فرهنگی	شیخی و جواهری (۱۳۹۵)

ستون اول با عنوان مضامین پایه شامل مفاهیم اولیه و اساسی است که به تغییرات بنیادین در ساختار خانواده، کاهش انسجام بین نسل‌ها و تغییر در سبک زندگی اشاره دارد. این مضامین به عنوان پایه‌ای برای تحلیل‌های عمیق‌تر در نظر گرفته می‌شوند.

ستون دوم با عنوان مضامین سازمان‌دهنده به موضوعاتی می‌پردازد که تغییرات ساختاری و سازمان‌یافته‌تر در جامعه را نشان می‌دهند. این مضامین به عنوان مثال در بعد اجتماعی شامل کاهش بعد خانواده، افزایش خانواده‌های کوچک‌تر و کاهش ارتباط بین نسل‌ها هستند.

ستون سوم با عنوان مضامین فراگیر به تحولات گسترده‌تر و کلان‌تر در جامعه اشاره دارد. به عنوان مثال این مضامین در بعد اجتماعی، شامل افزایش نیازهای سالمندان و تغییرات در احساس تعیین و ارتباطات بین نسل‌ها هستند. در نهایت، منابع استخراج هر مضمون به‌طور دقیق مشخص شده‌اند تا امکان ردیابی و ارجاع به مقالات اصلی فراهم گردد.

شکل ۳: مدل استخراجی حاصل از کدگذاری

در این تحلیل، کدهای استخراج‌شده نشان‌دهنده ابعاد مختلف گذار جمعیتی در ایران هستند. گذار جمعیتی به تغییرات اساسی در ساختار سنی جمعیت اشاره دارد که ناشی از کاهش نرخ باروری و افزایش امید به زندگی است. کاهش نرخ باروری به زیر سطح جانشینی ($TFR < 2.1$) یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این پدیده است که ناشی از تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. از سوی دیگر، افزایش امید به زندگی و بهبود شرایط بهداشتی و درمانی باعث شده است که جمعیت ایران به سمت سالمندی حرکت کند. این تغییرات ساختاری، تأثیرات گسترده‌ای بر اقتصاد و جامعه داشته است. از نظر اقتصادی، افزایش هزینه‌های مراقبت بهداشتی و درمانی برای سالمندان یکی از چالش‌های اصلی است. با افزایش جمعیت سالمند، هزینه‌های مرتبط با بیماری‌های مزمن و نیاز به مراقبت‌های طولانی‌مدت به شدت افزایش یافته است. علاوه بر این، نظام بازنشستگی و تأمین اجتماعی تحت فشار شدید ناشی از افزایش تعداد بازنشستگان قرار دارد. کاهش نیروی کار نیز به دلیل سالمندی جمعیت، رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده است. این موضوع باعث شده است که سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های مراقبت از سالمندان به یکی از اولویت‌های اصلی تبدیل شود.

از منظر اجتماعی، تغییرات در ساختار خانواده از گسترده به هسته‌ای، کاهش انسجام بین نسلی و افزایش احساس تنهایی در سالمندان از پیامدهای اصلی گذار جمعیتی است. کاهش بعد خانوار و افزایش خانواده‌های هسته‌ای باعث شده است که حمایت‌های سنتی خانواده از سالمندان کاهش یابد. این موضوع نیاز به برنامه‌ریزی برای تقویت روابط بین نسلی را افزایش می‌دهد. همچنین، افزایش نیاز به خدمات اجتماعی و بهداشتی برای سالمندان به شدت احساس می‌شود. این خدمات شامل مراقبت‌های بهداشتی، روان‌درمانی و حمایت‌های اجتماعی است. تغییرات در نگرش‌ها و ارزش‌ها نسبت به

فرزندآوری و خانواده نیز از دیگر پیامدهای اجتماعی این پدیده است. کاهش تمایل به داشتن فرزند ناشی از تحولات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی است. در نتیجه، گذار جمعیتی در ایران با کاهش نرخ باروری، افزایش امید به زندگی و تغییر ساختار سنی جمعیت همراه است. این پدیده دارای ابعاد اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای است که نیاز به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دقیق دارد. افزایش هزینه‌های مراقبت بهداشتی، فشار بر نظام بازنشستگی، کاهش نیروی کار و نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های مراقبت از سالمندان از جمله چالش‌های اقتصادی این پدیده هستند. از سوی دیگر، تغییرات در ساختار خانواده، کاهش انسجام بین نسلی، افزایش نیاز به خدمات اجتماعی و بهداشتی و تغییرات در نگرش‌ها و ارزش‌ها نسبت به فرزندآوری و خانواده از پیامدهای اجتماعی این پدیده محسوب می‌شوند.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌گیری این پژوهش بر اساس مرور پیشینه و تحلیل‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که گذار جمعیتی و تغییرات ساختار سنی جمعیت، به‌ویژه سالمندی، آثار گسترده و پیچیده‌ای بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی جوامع دارد. در بعد اقتصادی، نتایج نشان می‌دهد که سالمندی جمعیت با کاهش نیروی کار فعال، افزایش هزینه‌های اجتماعی و پزشکی، و کاهش نرخ پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، تأثیرات منفی بر رشد اقتصادی دارد. این امر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، که با چالش‌های ساختاری و محدودیت‌های منابع مواجه‌اند، به‌وضوح مشاهده می‌شود. یافته‌های این پژوهش با مطالعات پیشین نظیر میری و همکاران (۱۳۹۸)، موسویان و همکاران (۱۴۰۱) و حسن‌زاده و دیگران (۱۴۰۰) هم‌سو است و همگی بر تأثیر منفی سالمندی بر شاخص‌های کلان اقتصادی تأکید دارند.

در بعد اجتماعی نیز تغییرات ساختار سنی جمعیت منجر به دگرگونی در الگوهای خانواده، افزایش تنهایی سالمندان، و تغییر در الگوهای فرهنگی نظیر کاهش ازدواج رسمی و افزایش فردگرایی شده است. این نتایج با پژوهش‌های سابوتکا (۲۰۰۸) و ون دکا (۱۹۹۴) همخوانی دارد و نشان‌دهنده اهمیت بازطراحی سیاست‌های اجتماعی در مواجهه با این تغییرات است.

تمایز این پژوهش با تحقیقات پیشین در تمرکز بر ارائه راهکارهای سیاستی متناسب با شرایط خاص کشورها و تأکید بر ضرورت رویکردهای یکپارچه در سیاست‌گذاری جمعیتی و اقتصادی است. این پژوهش نه تنها تأثیرات منفی سالمندی جمعیت را شناسایی می‌کند، بلکه بر نقش کلیدی سیاست‌های هدفمند در بهره‌گیری از فرصت‌های ناشی از تغییرات ساختار سنی، مانند افزایش بهره‌وری نیروی کار، تأکید دارد.

پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران، با توجه به یافته‌های این پژوهش، اقداماتی نظیر ارتقای بهره‌وری نیروی کار از طریق توسعه سرمایه انسانی، ارتقای مشارکت اقتصادی افراد در سنین فعال، و بازطراحی نظام تأمین اجتماعی را در دستور کار قرار دهند. در طراحی سیاست‌های مربوط به مشارکت زنان در نیروی کار، ضروری است که حفظ سطح مطلوب فرزندآوری نیز در نظر گرفته شود. سیاست‌ها باید طوری تدوین شوند که امکان ارتقای مهارت‌ها و مشارکت اقتصادی زنان فراهم شود، بدون آنکه به کاهش فرزندآوری یا پیامدهای منفی جمعیتی منجر گردد. همچنین، برای کاهش فشارهای اقتصادی ناشی از سالمندی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های بهداشتی و اجتماعی، اصلاح نظام مالیاتی و حمایت از پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بلندمدت، مورد توجه قرار گیرد. این اقدامات می‌تواند به کاهش پیامدهای منفی سالمندی جمعیت و تقویت رشد اقتصادی کمک کند. پژوهش حاضر ضمن بررسی جامع آثار گذار جمعیتی، نشان می‌دهد که درک تغییرات ساختاری جمعیت و پیامدهای آن، پیش‌شرط اساسی برای تدوین برنامه‌های توسعه‌ای و سیاست‌های اقتصادی-اجتماعی مؤثر است.

Referenc

- Abedi Jafari; Abed and Amiri, Mojtaba. (2019). Meta-synthesis, a method for synthesizing qualitative studies. *Methodology in Social Sciences*, 25(99), 87-73. [In Persian]
- Alei, Mohammad Vali. (2014). Spatial analysis of fertility decline, population aging and its security implications in the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Population and Progress*, 1(1), 11-45. [In Persian]
- Bergdahl, E. (2019). Is meta-synthesis turning rich descriptions into thin reductions? A criticism of meta-aggregation as a form of qualitative synthesis. *Nursing Inquiry*, 26(1), 1-8.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2003). The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change. *RAND, Santa Monica, California*, MR-1274.
- Boissonneault, M., et al. (2020). A systematic review of causes of recent increases in ages of *labor market exit in OECD* countries. *PLOS ONE*, 15(5)
- Brown, R., et al. (2016). China & Japan healthcare costs: *A comparative analysis*. *Asian Economic Policy Review*, 11(2), 1-15.
- Dehghan Banadaki, Mahdieh. (1402). Investigating the aging situation in Iran in the future and its challenges. Social Studies, Research Center of the Islamic Consultative Assembly 12. [In Persian]
- Dehghani, Bahareh; Dashtban Farooji, Majid; Khoshnoudi, Abdollah and Alinejad Mofard, Mohammad. (2010). The impact of population aging on the future of Iran's pension system. *Bi-Quarterly Journal of Population Studies*, 6(1), Spring and Summer. [In Persian]
- Dhonte, P., Bhattacharya, R., & Yousef, T. (2000). Demographic transition in the Middle East: Implications for growth, employment, and housing. *IMF Working Paper, Middle Eastern Department*, 1-25.
- Fathi, Elham. (2011). The phenomenon of population aging in Iran and its future. Research project report. Tehran: Statistics Research Institute, 30 (2), 378-413. [In Persian]
- Hajizadeh, A., et al. (2024). Impacts of population ageing on the functions of the *health system: A systematic review*. *Salmandj*, 1(1), 1-20
- Hassanzadeh, Mohammad; Farhang, Amirali; and Mohammadpour, Ali. (1400). The effect of population aging on economic growth: A study of MENA member countries. *Iranian Demographic Association Newsletter*, 16(31), 247-217. [In Persian]
- Kia-Ahmadi, Atefeh and Hosseini, Abolfazl. (2019). A study of the perception of experts in the field of aging regarding the phenomenon of aging. *Journal of Social Work*, 6th year, issue 22, pages 158-115. [In Persian]
- Lee, H. H., & Shin, K. (2019). Nonlinear effects of population aging on economic growth. *Japan and the World Economy*, 51, 100963.
- Lee, R. (2016). *Macroeconomics, aging, and growth*. Handbook of the Economics of Population Aging, 1, 59-118.
- Lee, R., & Mason, A. (2007). Consumption, saving, and capital accumulation as age distributions change. *National Institutes of Health*.
- Liu, B. (2018). Population aging shock and fiscal sustainability in China: Mechanism analysis and effect simulation. *Economic Modelling*, 72, 1-10
- Liu, C. (2023). China economic dynamism analysis: Aging, GDP, and savings. *China Economic Review*, 74, 101-115
- Mahmoudzadeh, Hassan; Aghayari, Tavakol and Hatami, Davud. (2011). A study and analysis of the aging status of the Iranian population. *Quarterly Journal of Geographical Research*, 37(1). [In Persian]
- Man, Wang, Shaobin, & Yang, Hao. (2021). Exploring the spatial-temporal distribution and evolution of population aging and social-economic indicators in China. *BMC Public Health*, 21(966).
- Mariadas, P. A., et al. (2023). Ageing population and healthcare expenditure impacts on labour force participation rate in Developing-8 countries. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 12(1), 342-356
- Martínez-Lacoba, R., et al. (2021). Aging, dependence, and long-term care: A systematic review of employment creation. *Journal of Aging & Social Policy*, 33(4), 1-20.
- Miri, Neda; Maddah, Majid; and Raghfar, Hossein. (2019). Aging and Economic Growth. *Iranian Journal of Aging*, 13(5), pp. 626-637. [In Persian]
- Moti'e Haghshenas, Nader. (2011). Sociological dimensions of population aging and the challenge of active aging in Iran. *Quarterly Journal of Sociological Studies of Iran*, 1(2), 133-147. [In Persian]
- Mousovian, Manijeh; Khoshnoudi, Abdullah and Nikoghadam, Masoud. (1401). An empirical study of the effect of population aging on inflation in selected developing and developed countries in the period 2000-2018. *Strategic Studies in Public Policy*, 12(42), 98-78. [In Persian]
- Nejatian, Mohammad Hossein; Sharifi, Mansour; Ebrahimpour, Mohsen; Zanjani, Habibollah and Baghaei Sarabi, Ali. (2019). Considerations in the Critique of the Second Demographic Transition with a View to Iran. *Iranian Demographic Association Letters*, 14(27), 85-113. [In Persian]
- OECD. (2021). *Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators*. *OECD Publishing*.
- Ozturk, O. (2023). Health expenditures, outcomes, and efficiency in the EU. *Maastricht University*
- Parvaei, Shiva. (1402). Economic consequences of population aging. *Monthly Scientific Journal of Economic Security*, 11(2, 109), 45-58. [In Persian]

- Peterson, P. G. (1999). *Gray dawn: How the coming age wave will transform America—and the world*. New York: Times Books.
- Phua, K. K. L. (2016). Evoking the elements of contemplative space in Japanese architecture. *International Journal of Architectural Research*, 10(3), 1–15.
- Pressat, R. (1985). *The dictionary of demography*. Bell and Bain Ltd.
- Průša, Ladislav. (2021). Impacts of an ageing population on social systems – Selected issues. *International Journal of Operations Management*, 1(2), 7-17.
- Sandelowski, M. (2008). Reading, writing and systematic review. *Journal of Advanced Nursing*, 64(1), 104–110.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2003). Toward a metasynthesis of qualitative findings on motherhood in HIV-positive women. *Research in Nursing & Health*, 26(2), 153–170
- Šetek, J., et al. (2019). Czech public finance aging: Projections and policy implications. *Journal of Pension Economics and Finance*, 18(4), 1–20.
- Sheykhi, Mohammad Taghi. (2022). Psycho-social reflections of demographic change: A sociological appraisal. *International Journal of Clinical and Medical Case Reports*.
- Shuba, O., & Frolova, E. (2022). EU socioeconomic consequences of aging: Implications for policy. *European Economic Review*, 142, 103–118
- Torkashvand Moradabadi, Mohammad; Irannejad, Kolthoom. (1403). Past developments and future prospects of population size and age composition in Iran until 1420. *Journal of Continuity and Social Changes*, 3(1), 7-33. [In Persian]

